RAQAMLI TA’LIMNING IJTIMOIY FANLAR (TARIX, HUQUQ, TARBIYA)NI O‘QITISHDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI.

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Tarix 502-guruh talabasi ***Boliyev Zafar Nemat o'g'li***

Annotatsiya

Mazkur maqolada raqamli ta’limning ijtimoiy fanlar, xususan tarix, huquq va tarbiya fanlarini o‘qitishdagi didaktik, metodik va tarbiyaviy imkoniyatlari ilmiy-amaliy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Raqamli platformalar, elektron resurslar, virtual muzeylar, interaktiv xaritalar, videolektoriyalar, test tizimlari, elektron kutubxonalar va sun’iy intellekt vositalarining fan mazmunini o‘zlashtirishga ta’siri yoritiladi. Maqolada xalqaro tashkilotlar va O‘zbekiston Respublikasining rasmiy statistik ma’lumotlari asosida raqamli muhitning kengayish sur’atlari ko‘rsatilib, ijtimoiy fanlarda raqamli ta’limdan foydalanishning afzalliklari bilan bir qatorda raqamli tafovut, axborotning ishonchliligi, ma’lumotlar xavfsizligi, akademik halollik va o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi kabi muammolar ham ochib beriladi. Yakunda tarix, huquq va tarbiya darslari uchun amaliy integratsiya modeli hamda samaradorlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar

raqamli ta’lim, ijtimoiy fanlar, tarix, huquq, tarbiya, raqamli kompetensiya, media savodxonlik, virtual muzey, elektron kutubxona, sun’iy intellekt, interaktiv metodlar, raqamli xavfsizlik.

Kirish

XXI asrda ta’limning raqamlashtirilishi nafaqat texnik vositalarni darsga olib kirish, balki ta’limning mazmuni, metodlari, baholash usullari va o‘qituvchi-o‘quvchi munosabatlarini qayta tashkil etishni anglatmoqda. UNESCOning 2023-yilgi Global Education Monitoring hisobotida raqamli texnologiyalar ta’limda muhim imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ularning samaradorligi bo‘yicha ishonchli dalillar hali yetarli emasligi, texnologiya insoniy muloqotni almashtirish emas, balki uni qo‘llab-quvvatlashi kerakligi ta’kidlangan [1]. Bu xulosa ayniqsa tarix, huquq va tarbiya fanlari uchun muhim, chunki mazkur fanlarda bilim bilan bir qatorda tahliliy fikrlash, qadriyat, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy muloqot kompetensiyalari shakllantiriladi.

O‘zbekiston sharoitida raqamli ta’lim uchun ijtimoiy baza ham tez kengaymoqda. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, 2025-yil yanvar-avgust oylarida aholining internetdan foydalanish ulushi 94,2 foizga yetgan [4]. 2025-yilda 10 yosh va undan katta aholining kompyuterdan foydalanish darajasi 62,1 foizni tashkil etgan [5]. Shuningdek, internetga ulanish xizmatlarining umumiy abonentlari soni 2025-yilda 36,1951 mln birlik sifatida qayd etilgan [6]. Mazkur ko‘rsatkichlar raqamli resurslardan foydalanish imkoniyati tobora kengayayotganini bildiradi, biroq ta’limdagi real samaradorlik qurilma va internet mavjudligidan ko‘ra, ulardan pedagogik maqsadda qanday foydalanilishiga bog‘liq.

Tadqiqot maqsadi va metodlari

Tadqiqotning maqsadi — raqamli ta’lim vositalarining tarix, huquq va tarbiya fanlarini o‘qitishdagi o‘rni va ahamiyatini aniqlash, ularning ta’lim natijalariga ta’sir etuvchi omillarni tizimlashtirish hamda amaliy qo‘llash bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdir. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, pedagogik kuzatish, statistik ma’lumotlarni tavsifiy tahlil qilish va ilmiy-pedagogik manbalarni umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Asosiy manbalar sifatida UNESCO, Jahon

banki hamda O‘zbekiston Respublikasining rasmiy davlat statistika va normativ-huquqiy resurslari olindi [1–7].

1. Ijtimoiy fanlarni raqamli o‘qitishning ilmiy-pedagogik asoslari

Ijtimoiy fanlarni o‘qitishning an’anaviy modeli ko‘pincha darslik, og‘zaki bayon va tayanch savollar asosida tashkil etilgan bo‘lsa, raqamli ta’lim bu modelni ko‘p manbali va interaktiv o‘quv muhitiga aylantiradi. Tarix darsida o‘quvchi raqamli xarita, arxiv hujjati, fotografiya, xronologik tasma va virtual muzey orqali tarixiy voqeani bir necha reprezentatsiyada o‘rganishi mumkin. Huquq darsida normativ-huquqiy hujjatlar bazasi, sud qarorlari, vaziyatli keyslar va elektron testlar qo‘llanib, nazariy bilim amaliy holatlar bilan bog‘lanadi. Tarbiya fanida esa videoroliklar, mediama’lumotlarni tahlil qilish, raqamli etikaga doir vaziyatlar va onlayn munozaralar o‘quvchining ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantiradi.

Jahon banki raqamli texnologiyalar ta’lim tizimida o‘qituvchilar malakasini oshirish, baholash, uzluksiz monitoring, raqamli kontent va dars rejalarini keng ko‘lamda yaratish imkonini berishini qayd etadi [2]. Shu bilan birga, texnologiyani “sehrli yechim” sifatida ko‘rish xato ekani, maxfiylik, algoritmik xolislik va tengsizlik kabi xavflar mavjudligi ko‘rsatilgan [2]. Demak, raqamli ta’limning ilmiy asosi “texnologiya markazida dars” emas, “pedagogik maqsad markazida texnologiya” tamoyiliga tayanishi kerak.

2. Raqamli ta’limning tarix, huquq va tarbiya fanlaridagi amaliy imkoniyatlari

Fan	Raqamli vositalar	Asosiy didaktik vazifa	Kutiladigan natija
Tarix	interaktiv xarita, virtual muzey, raqamli arxiv, vaqt	voqea va jarayonlarni makon-zamon bog‘lanishida tahlil	xronologik va tarixiy tafakkur

	tasmasi	qilish	rivojlanadi
Huquq	elektron qonunchilik bazasi, keys, onlayn test, simulyatsiya	huquqiy normani real vaziyatga tatbiq etish	huquqiy fikrlash va qaror qabul qilish kuchayadi
Tarbiya	video, podkast, forum, raqamli etika topshiriqlari	qadriyat va xulqiy vaziyatlarni muhokama qilish	muloqot, media savodxonlik va mas'uliyat rivojlanadi

Jadvaldan ko‘rinadiki, uchala fandagi raqamli texnologiya bir xil maqsadda emas, fan tabiatiga mos ravishda qo‘llanishi lozim. Tarixda vizuallashtirish va manba bilan ishlash, huquqda normativ tahlil va vaziyatli masala, tarbiyada esa refleksiya va dialog ustuvor bo‘ladi. Shu sababli yagona “raqamli dars” modeli o‘rniga fan xususiyatiga mos raqamli didaktika modeli ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

3. O‘zbekistonning raqamli ta’lim muhiti: statistik faktlar

Raqamli ta’limning kelajagini baholashda infratuzilmaviy ko‘rsatkichlar muhim signal vazifasini bajaradi. O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, internetdan foydalanish ulushi 2021-yildagi 76,6 foizdan 2024-yilda 93,3 foizga, 2025-yil yanvar-avgustida esa 94,2 foizga ko‘tarilgan [4]. Bu o‘sish ijtimoiy fanlar bo‘yicha elektron manbalarga kirish imkoniyatlari kengayayotganini ko‘rsatadi. Kompyuterdan foydalanish ko‘rsatkichi 2017-yildagi 49,1 foizdan 2025-yilda 62,1 foizga yetgan [5].

Ko‘rsatkich	2017	2021	2024	2025	O‘zgarish
Internetdan foydalanish	—	76,6%	93,3%	94,2%*	+17,6 p.p. (2021–

ulushi					2025*)
Kompyuterdan foydalanish (10+ yosh)	49,1%	58,2%	60,4%	62,1%	+13,0 p.p. (2017–2025)
Internetga ulanish abonentlari, mln	11,17**	22,99**	32,14**	36,20**	+224% ga yaqin (2017–2025)

* 2025-yil yanvar-avgust davri. ** Ming birlikdagi rasmiy ko‘rsatkichdan mln birlikka aylantirildi; abonentlar soni odamlar soniga tenglashtirilmasligi kerak [4–6].

4. Raqamli ta’limning ijtimoiy fanlarni o‘qitishdagi afzalliklari

Birinchi afzallik — manba va kontentning xilma-xilligi. Tarix darsida bir voqeani matn, xarita, statistik jadval, surat va arxiv hujjati orqali parallel tahlil qilish mumkin. Ikkinchi afzallik — individualizatsiya. O‘quvchi murakkab mavzuni videoni qayta ko‘rib, qo‘shimcha maqola o‘qib yoki interaktiv topshiriq orqali mustaqil o‘zlashtirishi mumkin. Uchinchi afzallik — tezkor teskari aloqa: elektron test va formatif baholash o‘qituvchiga xatolarni tez aniqlash imkonini beradi. To‘rtinchi afzallik — hamkorlik: umumiy onlayn hujjat, forum yoki loyiha platformasi o‘quvchilarni birgalikda tadqiqot olib borishga undaydi.

UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, 2021-yilda MOOC platformalaridagi o‘quvchilar soni kamida 220 mln ga yetgan, 2022-yilda dunyo bo‘yicha quyi o‘rta ta’lim maktablarining qariyb 50 foizi pedagogik maqsadlarda internetga ulangan [1]. PISA 2018 ma’lumotlarida OECD mamlakatlarida 15 yoshli o‘quvchilarning 65 foizi maktab rahbarlari o‘qituvchilar raqamli qurilmalarni darsga integratsiya qilish uchun texnik va pedagogik ko‘nikmaga ega deb baholagan maktablarda tahsil olgani

ko‘rsatilgan [1]. Mazkur faktlar raqamli qurilmaning o‘zi emas, o‘qituvchining pedagogik tayyorgarligi hal qiluvchi omil ekanini yana bir bor ko‘rsatadi.

5. Muammolar va xavflar: raqamlashtirishning chegaralari

Raqamli ta’limning birinchi muammosi — raqamli tafovut. Qurilma va internet imkoniyatlaridagi farq hudud, oila daromadi va ijtimoiy sharoit bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Ikkinchi muammo — axborotning ishonchliligi. Ijtimoiy fanlarda noto‘g‘ri tarixiy talqin, soxta hujjat, manipulyativ video yoki tekshirilmagan huquqiy maslahat o‘quvchining noto‘g‘ri xulosa chiqarishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun raqamli manbalarni tanlash va verifikatsiya qilish ko‘nikmasi fan mazmunining tarkibiy qismiga aylanishi kerak.

Uchinchi muammo — ma’lumotlar xavfsizligi va maxfiylik. UNESCO hisobotida ko‘plab davlatlarda ta’lim sohasidagi ma’lumotlar maxfiyligini huquqiy kafolatlash darajasi hali yetarli emasligi qayd etilgan [1]. To‘rtinchi muammo — sun’iy intellektdan noo‘rin foydalanish. AI o‘quvchiga g‘oya, izoh yoki tahlil uchun yordam bera oladi, biroq tayyor javobni ko‘r-ko‘rona qabul qilish tanqidiy fikrlash va akademik halollikka zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli AI bilan ishlashda “so‘ra — tekshir — taqqosla — xulosa qil” algoritmini joriy etish zarur.

6. Ijtimoiy fanlar uchun tavsiya etiladigan raqamli-didaktik model

Amaliy jihatdan “4D” modeli taklif etiladi: 1) Diqqat — mavzuga raqamli savol, xarita yoki qisqa video bilan kirish; 2) Dalil — birlamchi va ikkilamchi raqamli manbalarni topish va tekshirish; 3) Dialog — guruhli muhokama, keys, bahs yoki loyiha; 4) Dalillangan xulosa — o‘quvchining manbaga tayanib mustaqil yozma yoki og‘zaki xulosasi. Modelning afzalligi shundaki, raqamli vosita darsning maqsadiga bo‘ysunadi va o‘quvchining faol bilish harakatlari markazda qoladi.

Bosqich	Tarix	Huquq	Tarbiya
Diqqat	Interaktiv xarita yoki tarixiy foto	Huquqiy vaziyat videosi	Qadriyatga oid qisqa rolik
Dalil	Arxiv hujjati va 2 manbani taqqoslash	Normativ hujjat bandlarini izlash	Media xabarni fakt va fikrga ajratish
Dialog	Tarixiy bahs	Sud keys-simulyatsiyasi	Debat yoki forum
Xulosa	Tarixiy sabab-oqibat sxemasi	Huquqiy yechim + asos	Shaxsiy pozitsiya + dalil

7. O‘zbekiston ta’limi uchun amaliy tavsiyalar

Birinchidan, maktab va oliy ta’limda ijtimoiy fan o‘qituvchilarining raqamli-pedagogik kompetensiyasini fan kesimida oshirish zarur. Ikkinchidan, tarix, huquq va tarbiya uchun o‘zbek tilidagi ishonchli raqamli kontent bankini kengaytirish kerak. Uchinchidan, elektron resurslardan foydalanishda manbaning muallifi, sanasi, huquqiy maqomi va ishonchliligini tekshirish mezonlari o‘quv topshiriqlariga kiritilishi lozim. To‘rtinchidan, raqamli baholash faqat test bilan cheklanmasdan, elektron portfolio, loyiha, raqamli esse, manba tahlili va refleksiv kundalikni ham qamrab olishi kerak.

O‘zbekistonda raqamli transformatsiyaning davlat siyosati doirasida elektron ta’lim resurslarini rivojlantirish, masofaviy ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish va maktab tizimiga yangi texnologiyalarni joriy etish yo‘nalishlari belgilangan [7]. 2025-yil yakunlari bo‘yicha Raqamli texnologiyalar vazirligi “Bir million o‘zbek dasturchi” loyihasida 1 mln dan ortiq o‘quvchi AT kurslarida o‘qib, sertifikat olganini ma’lum qilgan [8]. Bu ko‘rsatkich raqamli kompetensiya bo‘yicha ommaviy tayyorgarlik kuchayayotganini ko‘rsatadi; kelgusi bosqichda ushbu raqamli salohiyatni tarix, huquq va tarbiya fanlarining mazmuni bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim ijtimoiy fanlarni o‘qitishda qo‘shimcha vosita emas, balki o‘quv faoliyatini tashkil etishning yangi didaktik muhiti sifatida qaralishi mumkin. Uning eng katta ahamiyati — tarixiy manbalarni ko‘rish va taqqoslash, huquqiy me’yorlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llash, tarbiyaviy masalalarni dialog asosida muhokama qilish va o‘quvchining mustaqil xulosa chiqarish faoliyatini kuchaytirish imkoniyatidadir. Shu bilan birga, texnologiyaning o‘zi natijani kafolatlamaydi: mazmun sifati, o‘qituvchining metodik kompetensiyasi, manbalarni tekshirish, raqamli xavfsizlik va insoniy muloqot ustuvor bo‘lishi kerak. O‘zbekistonning internet va kompyuter foydalanishi bo‘yicha so‘nggi ko‘rsatkichlari raqamli ta’lim uchun keng ijtimoiy zamin shakllanayotganini ko‘rsatadi [4–6]. Endi asosiy vazifa mazkur infratuzilmani ijtimoiy fanlar ta’limining tanqidiy, manbaga asoslangan va tarbiyaviy maqsadlari bilan uyg‘unlashtirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education: A tool on whose terms? Paris: UNESCO, 2023.

2. World Bank. Digital Technologies in Education. World Bank Group, 2026. https://www.worldbank.org/ext/en/topic/education/digital-technologies-in-education

3. World Bank. Digital Pathways for Education: Enabling Greater Impact for All. World Bank, 2024–2026.

4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “O‘zbekiston aholisining 94,2 foizi internetdan foydalanadi”, 29.09.2025.

5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “O‘zbekistonda aholining 62 foizdan ortig‘i kompyuterdan foydalanadi”, 09.09.2026.

6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Internet access subscribers

— SIAT, 2025-yil ko‘rsatkichlari.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-51-son, 19.03.2025. Maktabgacha va maktab ta’limi sohasida boshqaruv tizimi samaradorligini oshirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida.

8. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. “Raqamli ta’lim ekotizimini 2025-yil davomidagi rivojlantirish sarhisobi”, 04.01.2026.